

Anna Ivanovová

LINGVISTIKA VE SLUŽBÁCH POEZIE

KITZLEROVÁ, Jana, *Od slova k revoluci: poetický svět raného Majakovského prizmatem lingvistické analýzy*, Praha: Karolinum, 2014, 121 s. ISBN 978-80-246-2622-2.

Autorka recenzované knihy, Jana Kitzlerová, je známa svým dlouhodobým odborným zájmem o tvorbu Vladimira Vladimiroviče Majakovského a tato monografie je přepracovanou verzí její disertační práce *Funkce zájmen v básnickém textu (V. V. Majakovskij)*, která byla úspěšně obhájena pět let před zveřejněním knižní publikace. Předpokládám, že dělení na příliš krátké kapitoly, podkapitoly a další oddíly je „dědictvím“ výchozí disertační práce, a osobně to nepovažuji za šťastnou volbu. Například třetí kapitola s názvem *Zájmena* čítá pouhé dvě strany, a tato její kompaktnost činí text mírně matoucím. Po přečtení věty: „Zájmena chápeme jako slova, která na nejzákladnější, nejprimitivnější úrovni pomáhají lidem uchopovat, popisovat okolní svět a subjektu dovolují odlišit své *já* od toho, co je *ne-já*“, jsem přemýšlela, jak mi kupříkladu zájmena *jaký, leccos, či* atd. pomáhají diferencovat se od *ne-já*, než jsem pochopila, že řeč je výhradně o zájmenech osobních. Autorka knihy sice na druhé stránce zmiňuje, že právě skupina osobních zájmen je pro její práci zásadní, čtenář by to však pro lepší srozumitelnost potřeboval vědět od samého začátku. Kromě toho i druhá kapitola obsahuje podkapitulu věnovanou zájmenům, tentokrát jako prostředku lokalizace lyrického subjektu v Majakovského poezii. Následující teoretická část o zájmenech by tak bývala mohla být součástí této podkapitoly nebo rozšířena tak, aby měla větší význam pro celou knihu a přinesla tak více informací o tomto slovním druhu.

Stejně připomínky bych měla i ohledně struktury první kapitoly, věnované Majakovského poetice – žánru jeho poezie, verši, rytmu a slovu. Nesmírně impo-
nující je snaha autorky uvést na šesti stranách co nejvíce informací z pramenů k danému tématu, výsledek tohoto náročného úkolu však nevyznívá přesvědčivě,

přesto připouštím, že při lingvistické analýze není zcela nutné zabývat se Majakovského poetikou příliš do hloubky.

J. Kitzlerová se ve své lingvistické analýze Majakovského slovesné tvorby zaměřuje především na tři oblasti: zkoumání role zájmen ve výstavbě vybraných veršů, analyzuje metaforické obraty v básnickové poezii a pátrá po funkci hesel v jeho textech i výtvarné produkci. Právě tyto prvky autorka považuje za určující faktory pro jí zvolené období tvůrčího života Majakovského: od počátku do roku 1920. Pochopitelně lze rozšířit seznam podstatných prostředků výstavby Majakovského básnického textu (spolu s důležitostí zájmen tak můžeme mluvit např. o specifčnosti substantiv, význam metafor můžeme porovnat se závažností metonymie atd.), ovšem výběr J. Kitzlerové mi připadá velice zajímavý a hodný pozornosti. Volba období rovněž dává smysl, neboť se drží v literární vědě již dávno zavedeného rozdělení Majakovského tvorby na „dorevoluční“ a „porevoluční“.

Omezit žánrovou rozmanitost Majakovského poezie na jediný žánr je jedno-duše nemožné. V rané etapě jeho tvorby převládaly lyrické prvky a lyrika je, jak známo, úzce spojena s vnitřním světem básnickovy osobnosti, s pocity a myšlenkami autora, s jeho biografií a osudem. Básník do svých veršů nezřídka vkládal své skutečné nálady a prožitky. Přestože obvykle nemůžeme považovat autora za totožného s jeho lyrickým subjektem, v případě Majakovského by to šlo nejsnáze.

Majakovskij nemusel hledat předobraz hrdiny pro své básně. Poezii bral jako věc nejpodstatnější, jako součást života, své poslání, a proto není příliš překvapivé, že jeho poetický svět stojí na osobním zájmeně *já*. *Já* – to je také název jeho první sbírky z roku 1913 a toto slovo nechybí ani v jeho posledních verších. Po revoluci vychází do popředí kolektivní, zevšeobecněná masa, beztvárné *my*, ale futuristům toto zájmeno bylo velice blízké již od okamžiku zrodu jejich sdružení.

Tímto malým exkursem jsem chtěla připomenout místo zájmen v poetickém arsenálu tohoto básníka. Podrobně to učinila J. Kitzlerová ve svém rozboru vybraných veršů, které člení následujícím způsobem: básně monologické, které nejsou konkrétně určené nějakému adresátu; básně monologické, jejichž adresát je do značné míry přítomen; básně dialogické, ve kterých je adresátu umožněno se dialogu zúčastnit. Forma promluvy, jak ukázala autorčina analýza, ovlivňuje výběr lexikálních prostředků, kategorie času a prostoru a celkově lze říci, že zájmena dostávají hlubší sémantický obsah, často se stávají dominantou výstavby autorského textu, jsou schopny přiblížit autorovu ideu a otevřít čtenáři různé výkladové možnosti.

Neméně důležitou roli ve struktuře idiostylu Majakovského hrají metafory, kterým autorka věnuje další kapitolu. Zahajuje ji stručným přehledem přístupů některých badatelů k pojetí termínu metafora, poté přechází k jejímu základnímu dělení na metaforu jazykovou a uměleckou. Zejména Majakovský uměl vytvářet originální metaforické figury, a jak poznamenává badatelka, pomocí tohoto tropu

se básník snažil ztvárnit plastičtější představy světa, který ho obklopoval nebo který sám konstruoval, a také místo jedince v tomto světě.

Metaforické obraty Majakovského lze zařadit do dvou sémanticko-obsahových skupin: jedny pojmenovávají realitu, druhé nazývají činitele, tvůrce této reality. Samozřejmě existují i takové, které nelze do žádné ze zmiňovaných skupin zařadit. Co se týče lexikální stránky, nejčastěji jsou objektem metafory substantiva, a především obrazy typické pro tvorbu tohoto básníka: město, ulice (často dochází k ožívování městských elementů), člověk, revoluce apod. Mnohé objekty jsou rozvíjeny adjektivně a často nesou negativní význam, což vidíme i na příkladu sloves. Všechna slovesa vykazují i pro Majakovského typickou zvukomalebnost (a v rámci ní preferování sykavek).

Tematicky se metafory dotýkají všech hlavních motivů, které básníka palčivě zajímaly po celý jeho život. Nnabírají globálních rozměrů, týkají se věčných otázek bytí, kosmu, lásky; básník užívá biblické obrazy i metafory obsahující jistá národní specifika. To všechno J. Kitzlerová ukazuje na pečlivě vybraných příkladech. Na tomto místě je třeba zdůraznit autorčin vynikající výběr ukázek z básnické tvorby Majakovského, jakož i příhodné doplnění knihy úplnými texty jí analyzovaných veršů (v originále) a obrazovým materiálem – propagandistickými plakáty, vytvořenými básníkem pro sovětskou zpravodajskou agenturu ROSTA. Tento dobový „komiks“ se stal předmětem zájmu badatelky jako pramen hesel a rozkazovacích konstrukcí, které jsou konec konců rovněž prostředky komunikace mezi básníkem a čtenářem.

Hesla obecně představují krátký text s výzvou, apelem či nějakou ideou a jsou určena širším masám, s konkrétním cílem. Autorka knihy vidí v heslech i určitý typ zaklínání, obdařený magickou funkcí. Zaměřila svou pozornost výhradně na hesla politická, která diferenciuje jako výzvy-vyzvání, konstatování, oslavné zdravice. U všech těchto kategorií našla shodné prvky v grafickém zpracování, z hlediska lexikálního a syntaktického je to především užití krátkých vět, familiárnost, oslovení „konkrétního“ adresáta v jednotném čísle, imperativní konstrukce. Jeden z nesmírně zajímavých postřehů J. Kitzlerové se týká dalšího rysu hesel: rozkazovací forma výzvy nese ve svém obsahu jistý poukaz do budoucnosti, a zde se okamžitě nabízí paralela s futuristickým „původem“ Majakovského, s manifesty tohoto avantgardního směru. Hesla se tak stávají dalším nástrojem pro spojení mluvčího a adresáta, jsou zaměřena na přímý kontakt básníka s čtenářem.

Knihy J. Kitzlerové končí shrnutím výsledků předložené analýzy Majakovského veršů. A je na místě přejít i k závěrečným poznámkám této recenze. Nezpochybnitelný je přínos této knihy pro teorii básnického jazyka. Zájemci o poezii mohou při svém vlastním pokusu o co nejvšestrannější rozběr básnických textů využít metodologické postupy předložené autorkou. Svět poezie je rozlehlý a lze ho snáze uchopit a přiblížit mimo jiné i pomocí řádné lingvistické analýzy. V této

recenzi jsem neuvědla jediný Majakovského citát, a to záměrně, neboť jsem chtěla čtenáře zaujmout a vyzvat ho k tomu, aby se s hojnými příklady veršů v této monografii obeznámil sám, a návrh k tomu jsem si pod vlivem vskutku inspirující Majakovského tvorby dovolila pro tyto budoucí čtenáře formulovat slogan ve stylu futuristických hesel: „Miluješ poezii? Buď si jist – tuto knihu musíš číst!“